

"Det skönaste bland sjömärken

Ön Malören har sedan långa tider varit en fiskeplats och ön har använts av både finska och svenska fiskare för övernattningar. Men en ombyggnad 1910 gjorde att fyren blev en av de första som avbemannades.

fakta

MALÖRENS FYR

Svenskt nr: 014300
Int nr: C 5710
Lat/long: N 65 32, E 23 34
Byggnadsår: 1851
Automatiserad: 1910
Avbemannad: 1910
Tornets höjd: 17,5 m
Lyshöjd över havet: 22,3 m
Lysvidd: 14 nm
Original optik: 6 paraboliska speglar med oljelampor
Nuvarande optik: 4:e ordningens lins
Fyrapparat: AGA
Byggnadsmaterial: trä
Tornets färg och form: Rödbrunt koniskt sexkantigt torn

Det första sjömärket restes 1725. Det var ett enkelt stångmärke på öns sydöstra udde. Tio år senare byggdes det om till en båk.

På 1760-talet beslutade man att bygga ett fiskekapell på ön. Den gamla båken var i dåligt skick och eftersom det behövdes ett sjömärke byggdes kapellet så högt så att det kunde fungera som känningbåk. Sommaren 1768 timrades den och fraktades ut till Malören. Kapellet var klart hösten 1769, men invigdes först sommaren därpå. Byggnaden är åttakantig med ett brant spånklätt tak. Det är vanligt hos en speciell typ av norrbottniska träkyrkor.

Malörens kapell har beskrivits som "det skönaste bland sjömärken i Norrbotten..." och kallats för "skärgårdens domkyrka". Det är den enda skärgårdskyrkan med en domkyrkospira på taket.

MALÖRENS BÅK

Under det tidiga 1800-talet blev handeln och sjöfarten allt livligare i Bottenviken. Haparanda blev ett handelscentrum, men fraktskutorna kunde inte ta sig uppför Torneälven, utan fick lasta och lossa nedanför älven. Inseglingen

genom Torneå skärgård var svår eftersom skärgården nästan helt saknade utprickning och utmärkning av farlederna.

Det kom många önskemål från handelsmän och skeppsredare om att ha lotsstationerad på Malören och om att resa båkar på Malören, Puukko och Svartsten. Men inget byggdes och frågan sköts upp i väntan på att sjömätningen längs Norrlandskusten skulle avslutas.

Sommaren 1827 nådde sjömätningarfartyget Experimentet fram till skärgården utanför Haparanda. Sjömätningarbetet hade letts av Adolf Hahr. Han ansåg att Malören skulle bli en mycket viktig lotsplats. Om Malörens höga skärgårdskyrka skriver han att den är ett utmärkt sjömärke, som det skulle vara svårt att vara utan vid segling i de farvattnen och så länge den fanns behövdes inget ytterligare sjömärke.

Men trots att kapellet var ett bra sjömärke ansåg man att Malören borde ha ett pålitligt inseglingssmärke som garanterades av Lotsverket. Frågan om en båk togs upp igen. Den gamla var i så dåligt skick att den inte gick att reparera, och sommaren 1832 byggdes därför en ny båk. Den var cirka tio meter hög, fyrkantig och klädd med bräder. På takspetsen fanns en stång med en fastsatt tunna. Allt var rödmålat, utom tunnans som var vit.

FYRTORN I STEN FÖR DYRT

I november 1847 beslutade Kung Maj:t att en fyr skulle byggas på Malören. Det första förslaget till fyrbyggnad var ett högt stentorn, men det ansågs bli alltför kostsamt och Gustaf von Heidenstam, som 1849 hade blivit fyringenjör vid Lotsverket ritade ett nytt förslag till ett fyrtorn av trä.

Under samma period byggdes ytterligare fyra fyrtorn av trä med samma konstruktion som Malörens, bland annat de båda fyrtornen på Gotska Sandön. Dessa fyrtorn kan ses som en övergångsform mellan de tidigare trätornen och de järnkonstruktioner som han senare ritade, de så kallade "heidenstamfyrarna".

Fyren byggdes under sommaren 1851 och var klar när fyrningssäsongen skulle börja den 1 september. Fyrljuset kom från en rovoljelampa med sex mässingsspeglar.

Den tid av året då Malörens fyr lyste var ganska kort. En stor del av året låg sjöfarten nere på grund av is och snö. Norrland var mer eller mindre isolerat och inget fyrljus behövdes. Fyrpersonalen fick lämna ön före isläggningen i november. Det var också meningslöst att fyren lyste under den tid på sommarhalvåret då det ändå var ljusst dygnet runt.

1873 förbättrades fyrlyuset genom att den gamla rovoljelampan byttes ut mot en fotogenlampa. Tornbyggnaden kläddes med träspån och fick samma "fjälliga" utseende som kapellet hade.

AVBEMANNANDES TIDIGT

Sågverksindustrins uppbyggnad i Norrland i slutet av 1800-talet gjorde att sjötrafiken i Bottenhavet ökade och också kraven på sjösäkerhet. Eftersom det ansågs att den gamla spegelfyren gav för svagt ljus flyttades lanterninen och en linsapparat av 4:e ordningen från en av Nordkosters fyrrar till Malören. Ljustyrkan blev flera gånger starkare. Samtidigt byggdes ett nytt fyrtorn på gaveln till fyrpersonalens bostadshus. Anledningen var att Lotsverket ville minska personalen.

Men det visade sig att lösningen med den nya fyren – huset med till-

Fyren 1892 (fyren tillbyggd på bostadshuset).

i Norrbotten...

byggd torn – inte var särskilt lyckad. Fyrljusets höjd över vattenytan sänktes från 22 meter till bara 13.

Sommaren 1910 byggde man därför om lanterninen på den gamla fyren och en ny linsapparat sattes dit.

Den nya acetylenlångsfyren tändes den 10 juli 1910. Belysningsanordningen med acetylenlångs gjorde att Malörens fyr blev en av de första fyrarna som avbemannades.

Det var en uppfinning av Nils Gustaf Dalén som gjorde det möjligt att hålla fyrarna lysande utan övervakning. Han hade konstruerat en fyr som med gas och ackumulator brann av sig själv.

Senare uppfann Gustaf Dalén klippapparaten som gjorde det möjligt att exakt ställa in de ljus- och mörkerperioder man önskade och solventilen som medförde ett "självständande" fyrljus.

Ritning till ändring av Malörens fyrtorn 1909.

Malörens fyr och kapell som det ser ut i dag.